

РОЛЬ ВАЛЬДОРФСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито основні аспекти роботи класного вчителя вальдорфської школи у вирішенні питання формування інтелектуальних умінь молодших школярів, а саме: широка автономія й свобода вибору вчителем змісту й методів навчання; здійснення навчального процесу з урахуванням специфіки учнівського темпераменту; особливе розуміння значення учительського авторитету; живе, зацікавлене ставлення до дітей, атмосфера духовно-душевної спільності з учнями; постійна демонстрація вчителем взірців оптимальної розумової діяльності.

Ключові слова: вальдорфський учитель, формування, інтелектуальні уміння, учень, молодша школа.

Формування інтелектуальних умінь – один із пріоритетів сучасної початкової освіти, що визначає успіх усього подальшого навчання особистості. Постановка питання формування інтелектуальних умінь на етапі початкової школи зумовлює особливу відповідальність учителя за якість і результативність його розв'язання.

Пошук ефективних шляхів формування інтелектуальних умінь молодшого школяра спонукає до педагогічного аналізу, осмислення й творчого використання позитивного педагогічного досвіду. Особливо цінним у цій площині є практика вальдорфської початкової школи, де нагромаджено цінний досвід із вирішення питання формування інтелектуальних умінь молодших школярів.

Аналіз психолого-педагогічних джерел (В. Загвоздкін, О. Іонова, Е. Краніх, О. Лукашенко, С. Лупаренко, А. Пінський, О. Топтигін) дає змогу зробити висновок про те, що питання ролі вчителя у навчально-виховному процесі вальдорфської школи досліджується у сучасній педагогіці за такими основними напрямками: основні вимоги до компетентності вальдорфського вчителя, теоретичні засади його діяльності (В. Загвоздкін, О. Іонова, Е. Краніх, А. Пінський, О. Топтигін) [2–7]; питання самовиховання та самоосвіти вчителя вальдорфської школи (О. Іонова, С. Лупаренко, Е. Краніх, А. Пінський) [2; 3; 5; 6]; особливості роботи вальдорфського вчителя з позиції збереження здоров'я учнів (О. Іонова, О. Лукашенко) [3; 7].

Проте аналіз педагогічної діяльності вчителя у вирішенні проблеми формування інтелектуальних умінь молодших школярів не був предметом цілеспрямованого вивчення.

Метою статті є висвітлення основних аспектів роботи вчителя вальдорфської школи, спрямованої на формуванні інтелектуальних умінь.

Узагальнення результатів теоретичних напрацювань учених (О. Іонова, Ф. Карлгрен, О. Лукашенко, А. Пінський, Р. Штайнер) [2–7], аналіз вальдорфського досвіду свідчить про те, що успішність навчальної діяльності учнів значно

залежить від майстерності, педагогічної компетентності й особистісних рис учителя.

Відомо, що провідним принципом роботи вальдорфської школи є наявність класного вчителя, який веде клас із першого до восьмого року навчання, викладаючи основні предмети самостійно чи в координації з іншими вчителями, які працюють із тим самим класом. Це надає класному вчителю можливість організувати весь процес навчання як єдине ціле, у якому один предмет доповнюється іншим, мотив одного вплітається у мотив іншого. Увесь навчальний процес пронизується єдиним загальним сенсом.

Завдяки щоденній багаторічній роботі з класом педагог крок за кроком пізнає своїх учнів – на початку кожного навчального року, на початку епох розвитку (сьомий, дев'ятий, дванадцятий роки), має можливість добре вивчити кожну дитину, її сильні й слабкі риси, індивідуальні здібності та проблеми, цілеспрямовано й систематично працювати над розвитком своїх вихованців, зокрема над їхнім інтелектуальним розвитком.

У плані вирішення питання формування інтелектуальних умінь молодших школярів найважливішими є такі аспекти роботи вчителя вальдорфської школи: широка автономія і свобода вибору змісту й методів навчання учителя у межах загальних цілей освіти; здійснення учителем навчального процесу з урахуванням специфіки учнівського темпераменту; особливе розуміння значення вчительського авторитету; живе, зацікавлене ставлення до дітей, атмосфера духовно-душевної спільності з учнями; постійна демонстрація вчителем взірців оптимальної розумової діяльності.

Зупинимося на цьому детальніше.

Так, вагомим аспектом організації навчально-виховного процесу у вальдорфській початковій школі є визначення місця учителя центральним у дидактичній системі вальдорфської педагогіки. Учителю вальдорфської школи гарантується широка автономія і свобода вибору змісту й методів навчання у межах загальних цілей освіти. Ця свобода обмежується лише двома обставинами: загальною домовленістю (правилами), що викладені у статуті та концепції школи, з одного боку, й особливостями кваліфікації вчителя – з іншого [8].

Важливим для вирішення проблеми формування інтелектуальних умінь у молодших школярів є те, що вальдорфський учитель не обмежується жорсткими рамками програми. Він орієнтується передусім на дитину, не ігноруючи актуальних на конкретний момент для неї питань, суджень, спостережень, які виникли в ході роботи на уроці й виходять за рамки вивченого матеріалу. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми засвідчив, що суттєвою рисою сформованості інтелектуальних умінь у школярів є здатність дитини, спираючись на засвоєні раніше знання, осмислювати нові явища, поширювати ці знання на новий матеріал, який тією чи іншою мірою виходить за рамки вивченого.

Не менш важливим у діяльності вчителя є організація педагогічного процесу, у якому оптимально сполучається індивідуальний підхід до кожної дитини за умов колективної навчальної праці з класом, що сприяє кращому засвоєнню вмінь учнями, зокрема інтелектуальних умінь.

У контексті досліджуваної проблеми особливий інтерес у цьому аспекті викликає здійснення учителем навчального процесу з урахуванням специфіки учнівського темпераменту, розквіт якого відбувається саме в період між вступом дитини до школи і статевим дозріванням. Так, важливим фактом життя флегма-

тика є те, що дистанціювання від зовнішнього світу не дає йому змоги доволі швидко судити про все. Проте, він може терпляче спостерігати, свідомо й правдиво констатувати факти і ретельно їх обробляти. Негативними сторонами флегматика є недостатня контактність, байдужість, апатичність [11, с. 20]. Відсутність інтересу до навколишнього світу може призвести до своєрідного туподумства. При правильному підході до такого учня, який базується на помірності й розумності в усьому, дитина-флегматик набуває властивості розміреного просування вперед [11].

Отже, здійснення учителем диференційованого підходу до учнів із різними темпераментами під час формування інтелектуальних умінь надає дитині можливість ефективно оволодіти цими вміння, при цьому властивим саме їй способом.

Не можна не звернути увагу на те, що вирішальним чинником виховання, навчання й розвитку дітей у віці від зміни зубів до статевого дозрівання є авторитет учителя. У цьому віці дитина ще не може самостійно осягати зв'язки й закономірності, вона хоче дізнаватися і вчитися за допомогою дорослого [9]. Тому в молодшого школяра виявляється потреба бачити у своєму вчителеві улюблений авторитет – авторитет, яким вона наділяє своїх вихователів, учителів; авторитет, який сприймає, розуміє, підтримує дитину і повідомляє їй знання про світ. Дитина хоче вчитися в учителя, тому що він знає й уміє те, чого не знає й не вміє дитина. Авторитет учителя – це призма, крізь яку учень дивиться на світ, і основа розвитку стійкого емоційного життя дитини [10, с. 85].

Досвід вальдорфської школи доводить, що відносини між учителем та учнем, побудовані на авторитеті, сприяють розкриттю основних сутнісних сил дитини, позначаються на її активності в пізнанні, інтелектуальному розвитку, самостійності в роботі. Отже, можна стверджувати, що орієнтація на “авторитетність” учителя дає змогу ефективніше розв'язувати питання розвитку дитини, зокрема й формування її інтелектуальних умінь.

Не менше, а, мабуть, і більше значення для вирішення питання формування інтелектуальних умінь молодших школярів мають відносини, що складаються між учителем та учнем. Як відзначав Р. Штайнер, “найбільш важливим елементом у шкільному віці є духовний зв'язок між учителем і вихованцем” [12, с. 54]. Тому ядро навчально-виховного процесу вальдорфської школи становить живе, зацікавлене ставлення педагога до дитини. Цей продуктивний зв'язок між учителем і учнем, що сприяє розвитку учня, є істинним джерелом, у якому корениться жива педагогіка, й умовою успішної реалізації цілей і завдань школи. Увесь устрій, увесь уклад життя вальдорфської школи сприяє цьому продуктивному зв'язку й усіляко перешкоджає тому, щоб педагогічний процес не ставав рутинною. Якщо вчителю буде цікаво працювати у школі, то дітям буде цікаво в ній навчатися, а як відомо інтерес і зацікавленість лежить в основі будь-якої успішної діяльності [8].

Важливим напрямом професійної діяльності вальдорфського вчителя є постійна демонстрація учителем зразків оптимальної діяльності, що виявляється як: чітка організація навчальної роботи, концентрація уваги на суттєвих моментах, установлення однозначних пріоритетів, вибір оптимальних способів і засобів роботи, доцільний розподіл доручень між учнями з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей, ініціює привчання учнів, стимулює їх до укорінення інтелектуальних умінь.

Так, уже протягом першого року навчання учитель ініціює привчання учнів, стимулює їх до укорінення різноманітних умінь і навичок, зокрема й інтелектуальних. Зокрема на кінець першого року можна так охарактеризувати деякі надбання вчителя, не беручи до уваги досягнення школярів із різних навчальних дисциплін [1, с. 15–16]:

- учитель не робить нічого з того, що діти здатні робити самостійно (підготовку до уроків живопису, прибирання класу, роздачу зошитів та ін.);
- усі види діяльності врівноважені й розподілені в часі згідно із цілями й завданнями уроків;
- усі діти беруть участь у житті класу;
- школярі можуть вголос читати вірші, супроводжуючи це плавними жестами;
- у класі встановлені й прийняті правила поведінки під час прогулянок і мандрів, сигнали для припинення гри та поновлення роботи тощо;
- установлений ритм “головного” та інших уроків, діти знають, що за чим слідує й допомагають підтримувати цей ритм;
- у класі вироблено гарні звички: діти чіпляють пальто на місце, змінюють взуття, слідкують за крейдою, книгами, зошитами, одягають робочий одяг для живопису, не сміяться, передають своєчасно записки з дому або зі школи та ін.;
- існують чіткі ознаки початку і кінця уроку (наприклад, клас встає, коли входить учитель).

Отже, проведене дослідження дає змогу зробити такі **висновки**.

До основних аспектів роботи вальдорфського вчителя із формування інтелектуальних умінь належать: широка автономія й свобода вибору змісту й методів навчання учителя; здійснення учителем навчального процесу з урахуванням специфіки учнівського темпераменту; особливе розуміння значення вчительського авторитету; живе, зацікавлене ставлення до дітей, атмосфера духовно-душевної спільності з учнями; постійна демонстрація учителем взірців оптимальної розумової діяльності. У вальдорфській школі нагромаджено цінний досвід роботи вчителя, використання якого у сучасній початковій освіті сприятиме ефективності вирішення питання формування інтелектуальних умінь молодшого школяра.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в узагальненні досвіду формування інтелектуальних умінь з позиції роботи вчителя на різних ступенях навчання, вивчення питань підготовки вчителів до реалізації вальдорфських підходів до формування інтелектуальних умінь у навчальному процесі.

Список використаної літератури

1. Ависон К. Справочник учителя вальдорфской школы / К. Ависон ; [пер. с англ. Н. Мальцева]. – К. : Наирі, 2005. – 115 с.
2. Вальдорфская педагогика: Антология / [сост. А.А. Пинский и др.]. – М. : Просвещение, 2003. – 494 с.
3. Ионова Е.Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты : [монография] / Е.Н. Ионова. – Харьков : Бизнес-Информ, 1997. – 300 с.
4. Ионова Е.Н. Гармонизация человеческих темпераментов при воспитании и самовоспитании : [метод. пособ.] / Е.Н. Ионова, А.Л. Топтыгин. – Харьков : ЦАИ, 1997. – 44 с.
5. Карлгрен Ф. Воспитание к свободе / Ф. Карлгрен ; [пер. с нем. Е. Протасова, Н. Егорова]. – М. : Парсифаль, 1995. – 272 с.

6. Лупаренко С.Є. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів засобами вальдорфської педагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / С.Є. Лупаренко. – Харків, 2008. – 20 с.
7. Лукашенко О.М. Проблема збереження здоров’я молодших учнів у вальдорфській педагогіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О.М. Лукашенко. – Харків, 2009. – 20 с.
8. Образовательные программы российских вальдорфских школ / [сост.: Л.Н. Банзелюк, Ю.П. Васильев, О.В. Герасимов и др.]. – М. : Народное образование, 2009. – 640 с.
9. Штайнер Р. Антропология и педагогика / Р. Штайнер ; [пер. с нем. Д. Виноградова]. – М. : Парсифаль, 1975. – 126 с.
10. Штайнер Р. Духовное обновление педагогика / Р. Штайнер ; [пер. с нем. Д. Виноградова]. – М. : Парсифаль, 1995. – 256 с.
11. Штайнер Р. Современная духовная жизнь и воспитание / Р. Штайнер ; [пер. с нем. Д. Виноградов]. – М. : Парсифаль, 1996. – 208 с.
12. Штайнер Р. Педагогическая практика с точки зрения духовно-научного познания / Р. Штайнер ; [пер. с нем. Л.Л. Погребная] – М. : Парсифаль, 1997. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012.

Партола В.В. Роль вальдорфского учителя в формировании интеллектуальных умений младших школьников

В статье раскрыты основные аспекты работы классного учителя вальдорфской школы в решении вопроса формирования интеллектуальных умений младших школьников, а именно: широкая автономия и свобода выбора учителем содержания и методов обучения, осуществление учебного процесса с учетом специфики ученического темперамента; особое понимание значения учительского авторитета; живое, заинтересованное отношение к детям, атмосфера духовно-душевной общности с учениками, постоянная демонстрация учителем образцов оптимальной умственной деятельности.

Ключевые слова: *вальдорфский учитель, формирования, интеллектуальные умения, ученик, младшая школа.*

Partola V. The role of Waldorf School teacher in the primary school pupils' intellectual skills forming

The article reveals the basic aspects of Waldorf School classroom teacher work in solving the issue of primary school pupils' intellectual skills forming, such as: teacher's broad autonomy and freedom to choose the content and methods of training; the educational process implementation with the specific pupil's temperament taking into account; having a special understanding of what teacher's authority is; a lively, interested attitude to children; the atmosphere of spiritual and psychic community with the pupils; the constant demonstration of the optimal mental performance models by the teacher.

Key words: *Waldorf School teacher, forming, intellectual skills, pupil, primary school.*